

تحلیل رابطه سرمایه اجتماعی و جرم

مجید مداح^۱

نوید شریفی^۲

تاریخ پذیرش: ۹۰/۴/۲۹

تاریخ وصول: ۹۰/۲/۱۰

چکیده

سرمایه اجتماعی در کنار سرمایه فیزیکی و نیروی کار یکی از عوامل مؤثر در پیشرفت اقتصادی و ارتقای سطح رفاه اجتماعی است. سرمایه اجتماعی موضوعاتی مانند هنجارها، اعتماد و تعامل متقابل را در برمی‌گیرد که از این جهت بالا بودن جرم و جنایت معرف پایین بودن سطح سرمایه اجتماعی در جامعه است. در این مقاله با استفاده از اطلاعات مستخرج از زندانیان نمونه زندان مرکزی سمنان رابطه میان سرمایه اجتماعی و جرم با تأکید بر سه شاخص معرف سرمایه اجتماعی شامل اعتماد، هنجار و انسجام اجتماعی بررسی شده است، همچنین میزان سرمایه اجتماعی در گروه‌های مختلف جرم توزیع و مصرف مواد مخدر و قتل است. روش تحقیق پیمایشی است که جهت انجام آن از آزمون‌های متعارف آماری شامل میانگین داده‌های نمونه، ضریب همبستگی، تحلیل واریانس یک‌طرفه استفاده و اندازه‌گیری شده است. نتایج حاصل از این تحقیق نشان می‌دهد:

(۱) میانگین اندازه سرمایه اجتماعی در گروه‌های مختلف جرم مواد مخدر، سرقت و قتل به ترتیب ۵۹/۶۷، ۶۱/۵۹ و ۶۶ می‌باشد که این مقادیر کمتر از متوسط سرمایه اجتماعی قابل حصول است و بر این اساس از نظر شاخص سرمایه اجتماعی، مجرمان در وضعیت مطلوبی قرار ندارند؛

(۲) رابطه معکوس تعداد دفعات ارتکاب جرم و مقدار سرمایه اجتماعی از لحاظ آماری تصدیق می‌شود؛

۱- عضو هیئت علمی دانشگاه سمنان، دانشکده اقتصاد و مدیریت

۲- کارشناسی ارشد مدیریت صنعتی

۳) رابطه میان میزان سرمایه اجتماعی و نوع جرم تأیید نمی‌شود یعنی پایین بودن میزان سرمایه اجتماعی در بین مجرمان نمونه همگانی است؛

۴) اختلاف معنادار میان شاخص‌های معرف سرمایه اجتماعی در گروه‌های مختلف جرم تأیید نمی‌شود.

واژگان کلیدی: سرمایه اجتماعی، جرم، شهرستان سمنان، قتل، مواد

مقدمه

ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی در طول تاریخ بشریت، همواره در معرض تغییر و تحول بوده است و در مورد جوامعی که صنعتی شدن و نوسازی اقتصادی را تجربه کرده‌اند، تغییر، هنجارها و ارزش‌های اجتماعی به موازات شروع روند فوق افزایش یافته است. در کشور ما به نظر می‌رسد طی سالیان گذشته با اجرای چندین برنامه توسعه هنجارهای اجتماعی تغییر یافته است و در برخی موارد با از بین رفتن هنجارهای مثبت غیررسمی میزان رضایت از زندگی کاهش یافته است. حال با توجه به اینکه نهادهای جایگزینی نیز برای ترمیم هنجارها و روابط متقابل اجتماعی مثبت تضعیف شده ایجاد نشده است. برخی ناهنجاری‌های اجتماعی مانند جرم و جنایت، بزهکاری شکل گرفته یا تقویت شده‌اند. نکته اصلی اینجاست چه عواملی سبب بروز این انحراف‌های اجتماعی شده‌اند؟ در پاسخ باید گفت: اخیراً جامعه‌شناسان از اصطلاحی با عنوان سرمایه اجتماعی^۱ نام می‌برند که منظور از آن مجموعه‌ای از قوانین، هنجارها، تعهدات (الزامات)، روابط متقابل، اعتماد متقابل، ساختارهای اجتماعی و سلسله مراتب نهادی جامعه می‌باشد که اعضای آن را قادر به دستیابی به اهداف جمعی و فردیشان می‌سازد. امروزه بررسی‌های تجربی انجام شده نشان می‌دهد سرمایه اجتماعی در کنار سرمایه‌های فیزیکی و انسانی بر عملکرد اقتصادی کشورها اثر مثبت دارد. سرمایه اجتماعی، هنجارها و ارزش‌های اجتماعی حاکم بر روابط میان افراد و گروه‌های اقتصادی و اجتماعی را در بر می‌گیرد که از این جهت موجب تسهیل همکاری‌های اقتصادی و اجتماعی و بنابراین ارتقای بهره‌وری فعالیت‌های اقتصادی

1. Social Capital

می‌گردد. فقدان سرمایه اجتماعی به معنی کاهش هنجارهای اجتماعی مرسوم مانند کاهش اعتماد و همکاری است که موجب افزایش هزینه‌های معاملاتی در جامعه می‌گردد به عنوان مثال برای انجام یک معامله مجبورید ساعت‌ها وقت صرف کنید، تحقیق یا چانه زنی نمایید چون اعتماد میان خریدار و فروشنده وجود ندارد. فوکویاما انحراف‌های اجتماعی مانند جرم و جنایت را بازتاب نبود سرمایه اجتماعی می‌داند، جرم و جنایت در واقع عدم پابندی و تعهد افراد به قوانین و مقررات جامعه را منعکس می‌کند و رشد و گسترش آن نشان دهنده تنزل سطح سرمایه اجتماعی است. از این منظر شناخت مؤلفه‌های تعیین کننده سرمایه اجتماعی میان مجرمان دارای اهمیت است تا براساس آن از راهکارهای مناسب برای ارتقای سطح سرمایه اجتماعی و بنابراین کاهش جرم و جنایت بتوان استفاده نمود. هدف از ارائه این مقاله، سنجش اندازه شاخص و تحلیل و بررسی سرمایه اجتماعی با تکیه بر سه شاخص اعتماد، هنجارها و شبکه‌ها میان مجرمان نمونه زندان مرکزی سمنان که در نیم سال اول ۱۳۸۵ به دلایل مختلف توزیع، مصرف و فروش مواد مخدر، سرقت، قتل و... دستگیر شده‌اند می‌باشد، در اینجا آزمون‌های مختلف آماری مانند آزمون فرضیه دوطرفه، تحلیل واریانس یک طرفه و تحلیل همبستگی در راستای اهداف تحقیق به شرح زیر استفاده شده است:

الف) اندازه گیری میزان سرمایه اجتماعی در گروه‌های مختلف جرم؛

ب) سرمایه اجتماعی، تعداد دفعات ارتکاب جرم، نوع جرم؛

ج) ارائه راهکارهای سیاسی جهت تقویت سرمایه اجتماعی به عنوان منبع تحرک و پویایی در بین زندانیان.

مروری بر ادبیات تحقیق

تعریف سرمایه اجتماعی

- هانیفان^۱ در مقاله‌ای برای اولین بار مفهوم سرمایه اجتماعی را مطرح کرد. وی معتقد است منظور من از سرمایه اجتماعی، ملک و دارایی شخصی یا پول نقد نیست بلکه جزیی

1. Hani Fan(1916)

است که این اشیا و مادیات ملموس را در زندگی روز مره اکثریت مردم با معنا و ارزشمند می‌سازد مانند کار خیر، دوستی، دلسوزی متقابل و روابط اجتماعی. پس از آن اندیشمندانی مانند جاکوب^۱، هانرز^۲، لوری^۳، بودریو^۴ و در سال‌های اخیر پاتنام^۵، فوکویاما^۶ و کلمن^۷ از ابعاد مختلف به مفهوم سرمایه اجتماعی توجه کرده‌اند؛

- پاتنام سرمایه اجتماعی را مجموعه‌ای از مفاهیمی چون اعتماد، هنجارها و شبکه‌ها می‌داند که موجب ایجاد ارتباط و مشارکت بهینه یک اجتماع می‌شود و در نهایت منافع متقابل آنان را تأمین خواهد کرد. از نظر وی اعتماد و ارتباط متقابل اعضا در شبکه به عنوان وسیله‌ای برای رسیدن به توسعه سیاسی و اجتماعی در سیستم‌های مختلف سیاسی است. تأکید عمده پاتنام بر مفهوم اعتماد بود و طبق نظر وی همین عامل بود که می‌توانست با جلب اعتماد میان مردم و دولت‌مردان و نخبگان سیاسی موجب توسعه سیاسی شود. بنابراین اعتماد، منبع با ارزشی از سرمایه است که اگر حکومتی به میزان زیادی آن را دارا باشد به همان اندازه رشد و توسعه سیاسی و اجتماعی بیشتری نیز خواهد داشت. پاتنام معتقد است: که در جوامع مدنی، سازمان‌هایی از قبیل: اتحادیه‌ها، کلیساها و گروه‌های اجتماعی، از طریق پیوند بین شکاف‌های اجتماعی تفرقه‌انداز مانند: متحد ساختن مردم دارای ارزش‌ها و نگرش‌های متفاوت، بهبود بخشیدن خلق و خوهای قلبی، همانند بردباری و روابط متقابل در ایجاد سرمایه اجتماعی نقش مهمی ایفا می‌کنند (پور موسوی، ۱۳۸۱، به نقل از پاتنام). در مجموع بر اساس تعاریف انجام شده سرمایه اجتماعی را می‌توان به عنوان تلفیقی از نهادهای رسمی، قوانین و مقررات جامعه، عادت‌های اجتماعی، سنت‌ها و قواعد رفتاری در نظر گرفت که مناسبات اجتماعی میان مردم جامعه را شکل می‌دهد (رنانی، ۱۳۸۱).

1. Jacobs(1961)
2. Hannerz(1969)
3. Loury(1977)
4. Bourdieu(1986)
5. Putnam(1995)
6. Fukuyama(1997)
7. Colman(1988)

عناصر سرمایه اجتماعی

پاتنام سرمایه اجتماعی شاخص‌هایی مانند اعتماد، هنجارها و شبکه‌ها را در بر می‌گیرد که می‌تواند با تسهیل روابط میان افراد و گروه‌ها کارایی جامعه را افزایش دهد. در این قسمت به تعریف مختصری از هر کدام می‌پردازیم.

الف) هنجارها

هنجارها به آن دسته از اموری گفته می‌شود که دارای ماهیت پیش برنده‌ای هستند و موجب بهبود وضعیت اجتماعی و اقتصادی مردم در سطح خرد و کلان می‌شوند. همکاری با مؤلفه‌های همکاری محله‌ای از طریق انجام فعالیت‌های عام‌المنفعه و یا حل مشکلات مردمی و همکاری با مسئولان مثلاً از طریق توصیه مردم به صرفه جویی و بهره‌وری بیشتر، وساطت اجتماعی داوطلبانه جهت رفع مشکلات و گرفتاری‌ها میان مردم و احساس رضایت‌مندی از زندگی از جمله شاخص‌های معرف هنجار می‌باشد که وجود آنها موجب پایین آمدن هزینه‌های اداره جامعه و افزایش سطح رضایت‌مندی اجتماعی می‌گردد (قاسمی و همکاران، ۱۳۸۵).

در این رابطه «کریشنا و شرادر»^۱ اظهار می‌دارند: همکاری در محل جمعی مردم جهت دستیابی به نتیجه یا هدفی مشترک بوجود می‌آید مانند: همکاری همسایه‌ها با یکدیگر جهت بهبود اوضاع محل، همکاری با مسئولان محلی و مشارکت داوطلبانه افراد در اجتماع. همچنین هنجارهای همیاری به احساس درونی افراد جهت کمک به دیگران و به اجتماعی که در آن زندگی می‌کنند اشاره دارد و باعث ایجاد تعادل میان منافع فردی و جمعی می‌شود، همچنین «بالن و آنکس»^۲ احساس رضایت‌مندی را به صورت احساس رضایت و اطمینان خاطر فرد از زندگی و بازش دانستن خود در جامعه و باور به این که جامعه نیز متقابلاً احترام لازم را به آنها می‌گذارد، تعریف کرده است (قاسمی و همکاران، ۱۳۸۵).

1. Krishna and Shrader (2000)
2. Bullen and Onyx(1998)

ب) انسجام اجتماعی (شبکه‌ها)

انسجام اجتماعی عبارت است از: توافق جمعی میان اعضا یک جامعه که حاصل پذیرش و درونی کردن نظام ارزشی و هنجاری یک جامعه و وجود تعلق جمعی و تراکمی ناشی از تعامل میان افراد آن جامعه است (غفاری، ۱۳۸۰: ۱۱۰) هر جامعه‌ای از طریق شبکه‌های رسمی و غیررسمی ارتباطات میان افراد شناخته می‌شود. بعضی از این شبکه‌ها هم سطح (افقی) هستند و برخی دیگر، شبکه‌های عمودی می‌باشند که شهروندان را براساس روابط نابرابر مبتنی بر سلسله مراتب به هم پیوند می‌دهند. نمونه‌ای از پیوندهای مشارکت افقی پیوندهای خویشاوندی است که نقش خاصی در حل مسائل جمعی دارند، اما در سطح اجتماعی می‌توان به عضویت مشترک در انجمن‌ها اشاره نمود (شادی طلب، ۱۳۸۷: ۳۵).

ج) اعتماد

به عقیده برخی صاحب‌نظران، اعتماد شامل میزان اعتماد افراد به آشنایان، غریبه‌ها و سازمان‌های مختلف و نمایندگان حکومت مهم‌ترین بعد سرمایه اجتماعی است و دیگر جنبه‌های این سرمایه را تحت تأثیر قرار می‌دهد. اعتماد یکی از جنبه‌های مهم روابط انسانی است و زمینه ساز مشارکت و همکاری میان اعضای جامعه می‌باشد. پاتنام معتقد است: اعتماد به عنوان یکی از اجزای سرمایه اجتماعی موجب تسهیل همکاری می‌شود و هر چه سطح اعتماد در جامعه بالاتر باشد احتمال همکاری هم بیشتر خواهد بود و خود همکاری نیز اعتماد ایجاد می‌کند. در عین حال می‌توان گفت اعتماد نوعی تمایل برای خطرپذیری و ریسک در یک متن اجتماعی است. در این ارتباط داسگوپتا^۱ معتقد است: شما برای انجام کاری صرفاً به این دلیل که فردی یا نهادی آن را انجام خواهد داد اعتماد نمی‌کنید بلکه شما تنها به این دلیل به او اعتماد می‌کنید که با توجه به شناختتان از خلق خوی او، انتخاب‌ها و توانایی‌هایش او حدس می‌زنید که او انجام این کار را بر خواهد گرفت.

---

1. Dasgupta

ابعاد و شاخص‌های مورد نیاز برای سنجش سرمایه اجتماعی

جهت شناسایی عناصر و شاخص‌های مؤثر در سنجش پس از بررسی مطالعه انجام شده داخلی، شاخص‌های معرف سرمایه اجتماعی را در جداول (۱)، (۲) و (۳) می‌توان ارائه کرد. در جدول (۱) متغیرها و تعاریف عملیاتی مربوط به اندازه‌گیری سرمایه اجتماعی که در تحقیقی با عنوان سرمایه اجتماعی و توسعه اقتصادی - اجتماعی کلان شهر تهران توسط فیروزآبادی و همکاران بدست آمده، ارائه شده است. در این جدول با تعریف عملیاتی متغیرهای آگاهی، اعتماد، مشارکت غیررسمی و رسمی معیارهای اندازه‌گیری سرمایه اجتماعی معرفی شده‌اند.

جدول ۱. شاخص‌های سرمایه اجتماعی

متغیر	معرف	تعریف عملیاتی
آگاهی و توجه به امور عمومی	آگاهی به امور عمومی، سیاسی و اجتماعی	آگاهی از دوره ریاست جمهوری که اولین انتخاب عمومی شهر را برگزار کرد؛ آگاهی از مدت انتصاب اعضای شورای شهر؛ آگاهی از مرجع رسیدگی به اختلاف‌های شورای نگهبان و مجلس؛ آگاهی از چگونگی انتصاب رئیس قوه قضاییه؛ شناخت شهردار فعلی.
اعتماد	اعتماد عمومی	اعتماد به قول مردم، امانتداری، صداقت، دوستان؛
	اعتماد نهادی	اعتماد به گروه‌ها، اصناف، ادارات؛
مشارکت غیررسمی	همیارانه	کمک به دوستان و همسایگان، عیادت بیمار، قرض پول؛
	خیریه‌ای	کمک در جشن نیکوکاری، خیرات، سالمندان، آسیب دیدگان؛
	مذهبی	شرکت در عزاداری، دعا و جشن مذهبی.
مشارکت رسمی	شرکت در اتحادیه‌ها، انجمن‌ها و مؤسسات مدنی	همکاری در انجمن‌ها به صورت عادی؛ همکاری در انجمن‌ها به صورت فعال.

منبع: (فیروز آبادی، ایمانی جاجرمی، ۱۳۸۵)

در جدول (۲) محققان برای سنجش سرمایه اجتماعی از روش «استون» و «هویوز» استفاده کرده‌اند. علت استفاده از این روش، جامعیت آن در تعریف سرمایه اجتماعی نسبت به روش‌های دیگر است. در این روش علاوه بر بعد کمی، به بعد کیفی سرمایه اجتماعی نیز توجه شده است. همچنین سرمایه اجتماعی در سه سطح خرد- درون گروهی، خرد- میان گروهی و کلان بررسی گردیده است.

جدول ۲. ابعاد سنجش کننده سرمایه اجتماعی

شناختی (کیفیت)	ساختاری (کمیت)	
اعتماد به اعضای خانواده، اقوام، دوستان؛	خانواده شما معمولاً با چه کسانی رفت و آمد دارند؟ (خویشان، همسایگان، دوستان و همکاران)	غیر رسمی (خرد-درون گروهی)
میزان مشورت با اعضای خانواده، دوستان؛	اعضای خانواده معمولاً در ماه چند بار برای دیدن، مهمانی و شب نشینی به منزل خویشاوندان، همسایگان، آشنایان و دوستان می روند؟	
درددل با اعضای خانواده، دوستان.	تعداد رفت و آمد خانواده ها در ماه؟	
- به نظر شما هریک از خصوصیات مذهبی شامل جشن و سرور/نماز جماعت مسجد/نماز گذشت، امانت داری، انصاف، خیرخواهی، صداقت و راستگویی/ پایبندی به قول و قرار.	- نسبت شرکت افراد ۱۵ سال و بیشتر در فعالیت های جماعت محل کار.	تعمیم یافته (خرد-میان گروهی)
- میزان اعتماد به کارگران، بنگاه داران مسکن و ماشین، معلمان، پلیس، رانندگان تاکسی، پزشکان، اساتید و....	- نسبت شرکت افراد ۱۵ سال و بیشتر در انجمن خانه و مدرسه/اتحادیه صنفی/انجمن اسلامی/ بسیج/انجمن خیریه/ صندوق قرض الحسنه.	
- شما با این دو نظر موافقت می کنید؟ حکومت به همه مردم به یک چشم نگاه می کند، حکومت برای همه اقوام در کشور ارزش یکسانی قایل است.	میزان مشارکت در انتخابات	نهادی (کلان)
- شما تا چه اندازه اخبار سیاسی کشور را دنبال می کنید؟		

منبع: (حسینی و همکاران، ۱۳۸۶)

در پژوهش دیگری با عنوان «بررسی عملکرد شوراهای روستایی با تأکید بر نقش سرمایه اجتماعی؛ روستاهای بخش مرکزی استان قم» سرمایه اجتماعی در دو بعد اعتماد اجتماعی و مشارکت اجتماعی سنجیده شده و نتایج آن در جدول (۳) ارائه گردیده است.

جدول ۳. ابعاد و شاخص‌های سنجش کننده سرمایه اجتماعی

ابعاد	شاخص
اعتماد اجتماعی	۱- قول و قرار؛ ۲- اهمیت دادن به نظر دیگران؛ ۳- یکی بودن ظاهر و باطن؛ ۴- احساس مسئولیت افراد به هم؛ ۵- رک و پوست کنده بودن؛ ۶- قرض وسایل کاری به همدیگر؛ ۷- ضمانت مالی کردن؛ ۸- در اختیار گذاشتن پول؛ ۹- پرسش عبارت ((در این دوره کمتر می توان به کسی اعتماد کرد)).
مشارکت اجتماعی	۱- هرکس به فکر خویش است؛ ۲- جمع شدن در مسجد و اماکن دیگر مشکلی را حل نمی کند؛ ۳- کارهای شراکتی در دسر دارد؛ ۴- دوست باید دست به کار شود؛ ۵- یک دست صدا ندارد؛ ۶- مردم فقط به فکر خانواده خود هستند؛ ۷- مردم این منطقه در صورت مشکل به من کمک می کنند؛ ۸- چقدر برای حل مشکل دیگران کمک می کنید؟

منبع: (طاهری، ۱۳۸۲)

جرم و سرمایه اجتماعی

جرم آن دسته از رفتارها و کنش‌هایی را شامل می‌شود که از حد تحمل یک گروه اجتماعی ویژه فراتر می‌رود. جرم کنش‌هایی است که به منافع جامعه لطمه وارد می‌آورد به طوری که دولت تصمیم می‌گیرد جهت تشخیص و برخورد با آن سیاست‌گذاری کند. وقوع جرم انعکاسی از عدم پای بندی مردم و واحدهای اقتصادی به قوانین و مقررات مرسوم و قراردادهای متعارف است که موجب افزایش هزینه‌های اداره جامعه، کاهش امنیت، ناپایداری اجتماعی و در نتیجه کاهش سطح رفاه اجتماعی می‌شود. عوامل مؤثر بر جرم را به صورت زیر می‌توان تقسیم بندی کرد:

الف) عوامل جرم زای داخلی مانند: جنسیت، سن، وضعیت فیزیکی و ژنتیکی و عوامل روانی مانند: حساسیت، ترس، کم هوشی، پرخاشگری، حقارت، مشکلات روانی و...

ب) عوامل جرم‌زای خارجی مثل اوضاع جغرافیایی، سرما، گرما و عوامل اجتماعی مانند: فقر، ثروت، خانواده، فرهنگ، مهاجرت، بیکاری و... .

جهت پیشگیری از جرم نیز راهبردهای متفاوتی وجود دارد. پیشگیری در لغت به معنای جلوگیری کردن و تدبیر برای دفع شدن رویداد معینی در آینده آمده است (دانشگر، ۱۳۸۸). برخی حقوقدانان الگوی سه گانه پیشگیری از جرم را مطرح می‌کنند. در اولین نوع پیشگیری سالم سازی محیط اجتماعی، جغرافیایی و شرایط جرم‌زدا جامعه مدنظر قرار می‌گیرد. در نوع دوم پیشگیری افراد در معرض خطر و شرایط بحرانی شناسایی شده و جهت جلوگیری از عادت شدن انجام جرم اقدامات لازم صورت می‌پذیرد و نهایتاً در سومین روش پیشگیری بر چگونگی عملکرد نظام عدالت کیفری متمرکز می‌شود و کوشش می‌کند تا با اقدامات اصلاحی-درمانی از بزهکاری دوباره افراد جلوگیری نماید (ابرنادآبادی، ۱۳۸۸: ۲۵).

سازمان ملل نیز در رهنمودهای خود جهت پیشگیری از جرم دو تقسیم بندی از پیشگیری ارائه و مصادیق آن را جهت اجرا به دولت‌ها پیشنهاد نمودند. در تقسیم بندی اول پیشگیری اولیه و پیشگیری از جرم مدنظر قرار گرفت بر این اساس توصیه شد از رهنمودهای ذیل برای دستیابی به این منظور استفاده شود:

الف- از طریق ترویج تدابیر پیشگیری وضعی، مانند سخت‌تر کردن هدف و کاهش فرصت؛

ب- از طریق توسعه رفاه و سلامت و به وسیله مبارزه با تمام اشکال محرومیت اجتماعی؛

ج- از طریق ارتقای ارزش‌های اجتماعی و احترام به حقوق اساسی بشر؛

د- از طریق ارتقای مسئولیت مدنی و رویه‌های میانجیگری اجتماعی.

در پیشگیری نوع دوم که پیشگیری اجتماعی، وضعی و پیشگیری از شکل‌گیری جرایم سازمان یافته نام دارد. به دولت‌ها توصیه می‌شود از طریق توسعه اجتماعی به طرق ذیل به این هدف دست یابند:

- الف- ترویج عوامل حمایتی از طریق برنامه‌های جامع و موفق توسعه اجتماعی و اقتصادی از جمله در زمینه بهداشت، تحصیل و اشتغال؛
- ب- ترویج فعالیت‌های که حاشیه نشینی و محرومیت را مورد هدف قرار دهند؛
- ج- ترویج راه حل‌های برخورد مثبت؛
- د- استفاده از راهبردهای آموزش و آگاه سازی عمومی برای رواج فرهنگ قانون مداری و انعطاف در عین احترام به هویت‌های فرهنگی (محمد نسل، ۱۳۸۷).
- همان‌طور که ملاحظه می‌گردد، بعد اجتماعی یکی از مهم‌ترین ابعاد پیشگیری از جرم و بزهکاری را تشکیل می‌دهد. که بر این اساس یکی از عوامل مؤثر و تأثیرگذار سرمایه اجتماعی می‌باشد که به صورت مؤثری در جلوگیری از جرم اثرگذار است. در این ارتباط تحقیقات داخلی و خارجی مختلفی انجام شده که به موارد زیر می‌توان اشاره کرد.
- فوکویاما به سرمایه اجتماعی از منظر انحراف‌های اجتماعی مانند جرم و جنایت، فروپاشی خانواده، مصرف مواد مخدر، طرح دعوا و دادخواهی، خودکشی، فرار مالیات و موارد مشابه توجه می‌کند و معتقد است: وجود این انحراف‌های، فقدان سرمایه اجتماعی را در جامعه منعکس می‌نماید براساس این تعریف‌ها می‌توان ادعا کرد: وقوع جرم، نشان دهنده پایین بودن سطح سرمایه اجتماعی است یا مرتکبان جرم از لحاظ شاخص‌های معرف سرمایه اجتماعی در وضعیت مطلوبی قرار ندارند؛ به عنوان مثال یک سارق به دلیل عدم پابندی به قوانین و مقررات اجتماعی که اجماع آحاد مردم آن را پذیرفته‌اند مرتکب جرم می‌شود در واقع سارق از اصول حاکم بر توافقات اجتماعی که نشان دهنده سرمایه اجتماعی است، تخطی کرده و مرتکب جرم می‌شود (فوکویاما، ۲۰۰۲).
- «لدرمن^۱» اولین تلاش را به بررسی اثر سرمایه اجتماعی بر روی نرخ جرم در سطح کشورها انجام داد وی پس از تخمین مدل جرم به روش «2SLS» نتیجه می‌گیرد: رابطه واضحی میان این دو متغیر مشاهده نمی‌شود که البته دلیل آن را از طریق کمبود داده‌ها و در نظر نگرفتن اثر متفاوت میان کشورها می‌توان توجیه کرد. در سال‌های اخیر «یامامورا^۲»

1. Lederman, 2002
2. Yamamura, 2009

در مقاله‌ای تلاش دوباره‌ای برای تبیین اثر سرمایه اجتماعی بر نرخ جرم در ژاپن انجام داده است. وی تعداد تیم‌های آتش نشانی، حمام‌های عمومی، مراکز اجتماعی را به عنوان شاخص‌های نمایانگر سرمایه اجتماعی در نظر می‌گیرد و پس از تخمین تابع جرم در دوره (۲۰۰۱-۱۹۹۴) با استفاده از داده‌های تلفیقی اثر سرمایه اجتماعی را بر کاهش نرخ جرم تصدیق می‌کند (یامامورا، ۲۰۰۹: ۶۲۱-۶۱۱).

- تحقیقی توسط چلبی نیز به نام «تحلیل رابطه سرمایه اجتماعی و جرم در سطوح خرد و کلان» با هدف بررسی و شناسایی رابطه بین سرمایه اجتماعی و جرم انجام شده است. این مطالعه در دو نمونه مجزا انجام گرفته یافته‌های تحقیق نشان می‌دهند در سطح کلان و خرد بین سرمایه اجتماعی و جرم رابطه منفی و معناداری وجود دارد (چلبی، ۱۳۸۴)؛

- پورجعفر و همکاران در تحقیقی با نام «فضاهای قابل دفاع به عنوان سرمایه‌ای اجتماعی در کاهش میزان جرم‌های شهری و ارتقای امنیت محیطی (با توجه به شهرهای سنتی ایران)» اثر سرمایه اجتماعی در کاهش جرم را با هدف بررسی فضاهای قابل دفاع در عرصه شهری و نقش این فضاها به عنوان سرمایه‌ای اجتماعی در کاستن از میزان جرم و جنایت شهری بررسی کرده‌اند؛ نتایج تحقیق پیشنهاد و وجود فضای قابل دفاع- در طراحی و برنامه ریزی- را در شکل‌گیری شهرهای تاریخی ایران تأیید می‌کند. فضاهای قابل دفاع و امن در شهرهای تاریخی ایران با پشتیبانی از مفهوم سرمایه اجتماعی، تحت نظارت همگانی و با مسئولیت جمعی مراقبت می‌شده و در کاهش جرم و ثبات امنیتی در شهرها نقش برجسته‌ای داشته است (پورجعفر، ۱۳۸۹)؛

- در بررسی دیگر انجام شده نیز علیوردی نیا و همکاران با استفاده از یک نمونه ۴۱۰ نفری از دانش آموزان سال سوم دبیرستان شهر سنندج در سال تحصیلی ۸۷-۱۳۸۶ و به روش تحقیق پیمایشی اثرمتغیرهای معرف سرمایه اجتماعی بر میزان جرم را تصدیق کرده‌اند (علی وردی نیا و همکاران: ۱۳۲-۱۰۷).

روش تحقیق

مطالعه حاضر، به لحاظ اجرا از نوع پیمایشی، از نظر معیار زمان، مقطعی، به منظر معیار کاربرد، کاربردی و از دید معیار ژرفایی، پنهانگر است. جمعیت آماری تحقیق را کلیه مجرمان موجود در زندان مرکزی سمنان تشکیل می‌دهند که براساس فرمول کوکران^۱ ۱۱۵ نفر به عنوان حجم نمونه انتخاب شدند. روش نمونه گیری روش تصادفی ساده بوده و جهت جمع‌آوری اطلاعات از پرسشنامه ساخته شده توسط محقق استفاده شده است. این پرسشنامه شامل دو بخش می‌باشد. قسمت اول پرسشنامه جهت توصیف نمونه آماری تهیه شده است که حاوی اطلاعاتی از جمله موارد زیر می‌باشد: ۳۲ درصد از مجرمان ۲۵ سال و کمتر از ۵۸ درصد مجرمان بین ۲۶-۴۰ سال و ۱۹ درصد مجرمان بیشتر از ۴۰ سال دارند. همچنین ۶۳ درصد دارای تحصیلات زیر دیپلم، ۲۷ درصد دارای تحصیلات دیپلم و فوق دیپلم و ۱۰ درصد دارای تحصیلات دانشگاهی می‌باشند. قسمت دوم پرسشنامه شامل ۲۲ سؤال می‌باشد که براساس نظر پاتنام مؤلفه‌های تشکیل دهنده سرمایه اجتماعی تدوین شده است. تا از طریق آن میزان سرمایه اجتماعی در بین گروه‌های مختلف جرم ارزیابی شود. سه مؤلفه تشکیل دهنده سرمایه اجتماعی از دید این محقق اعتماد، هنجار و شبکه‌ها انتخاب شدند که در پرسشنامه اولیه طراحی شده مدنظر قرار گرفته‌اند. در این پرسشنامه که شامل ۲۲ سؤال است شش سؤال جهت سنجش مؤلفه اعتماد یازده سؤال جهت سنجش مؤلفه هنجار و پنج سؤال جهت سنجش مؤلفه شبکه طراحی شدند. که در جدول (۴) گویه‌های مربوط به هر شاخص معرفی شده‌اند.

1. Cochran

جدول ۴. گویه‌های پرسشنامه تحقیق

میزان اعتماد فرد به خانواده؛	اعتماد
میزان اعتماد فرد به اقوام و خویشاوندان؛	
میزان اعتماد فرد به دوستان و آشنایان؛	
میزان اعتماد فرد به همسایگان؛	
میزان اعتماد فرد به نهادهای دولتی؛	
میزان اعتماد فرد به سایر افرادی که سابقه آشنایی با آنها را ندارد.	
میزان رضایت از زندگی شخصی؛	هنجار
میزان ارزش قائل شدن جامعه برای شما؛	
میزان توجه افراد به دردل‌های دیگران؛	
میزان حس خیر خواهی افراد و تمایل به قرض پول و غیره؛	
احساس مفید بودن در جامعه؛	
احساس آرامش در محله‌ای که افراد با ادیان مختلف زندگی می‌کنند؛	
میزان همکاری فرد با مسئولان جهت صرفه جویی در آب و برق و...؛	
احساس تکلیف فرد برای کمک جهت بهبود اوضاع محل زندگی؛	
احساس تکلیف فرد برای کمک جهت بهبود اوضاع جامعه؛	
احساس امنیت در هنگام قدم زدن در محله و شهر؛	
میزان اطمینان از پیدا شدن وسیله مفقود شده خود در شهر.	
میزان شرکت در مراسم عزاداری و جشن اطرافیان؛	شبکه
میزان تفریحات دسته جمعی؛	
میزان عضویت در گروه‌های بشر دوستانه؛	
میزان دید و بازدیدهای خانوادگی؛	
میزان وجود رابطه محبت آمیز بین افراد.	

منبع: مستخرج از سؤال‌های پرسشنامه تحقیق

جهت پاسخگویی مجرمان به سؤال‌ها از طیف لیکرت استفاده شد به این صورت که هر مجرم براساس نظر خود جهت پاسخگویی به هر یک از سؤال‌های پرسشنامه می‌تواند یکی از مقادیر خیلی کم (۱)، کم (۳)، متوسط (۵)، زیاد (۷) و خیلی زیاد (۹) را انتخاب نماید. بدیهی است هرچه پاسخگو مقادیر کمتر را مشخص نماید. در نتیجه میزان سرمایه اجتماعی فرد کمتر و هرچه مقادیر بیشتری مشخص نماید میزان سرمایه اجتماعی فرد بیشتر

می‌شود. در ادامه پس از جمع آوری اطلاعات مندرج در پرسشنامه‌ها جهت تعیین مقدار سرمایه اجتماعی هر مجرم مقادیر حاصل از گویه‌های پرسشنامه جمع جبری شده‌اند. لازم به ذکر است داده‌های پرسشنامه با اگماض فاصله‌ای در نظر گرفته شده است. در این ارتباط می‌توان گفت: در صورتی که فرد پاسخگو در تمامی سؤال‌ها جواب خیلی کم را علامت بزند نمره $22 = 1 \times 22$ را کسب می‌نماید که این میزان کمترین مقدار سرمایه اجتماعی حاصل توسط فرد می‌باشد. از طرفی اگر پاسخگو در تمامی سؤال‌ها گزینه خیلی زیاد را علامت بزند نمره $198 = 9 \times 22$ را کسب می‌نماید که این نمره بیشترین مقدار کسب شده سرمایه اجتماعی توسط فرد می‌باشد. برای شناسایی نمره مؤلفه‌های (هنجار، اعتماد، شبکه) سرمایه اجتماعی نیز از همین روش استفاده شده است.

برای تجزیه و تحلیل اطلاعات و آزمون فرضیه‌ها از نرم افزار spss v.16 و از روش‌های آماری توصیفی و آمار استنباطی (آزمون تحلیل واریانس یک‌طرفه^۱، ضریب همبستگی پیرسون^۲) استفاده شده است.

اعتبار و روایی پرسشنامه

به منظور بررسی قابلیت اعتماد و روایی پرسشنامه از روش آلفای کرونباخ استفاده شده است. این روش برای اندازه‌گیری هماهنگی درونی ابزارهای اندازه‌گیری مثل پرسشنامه‌ها یا آزمون‌هایی که خصیصه‌های مختلف را اندازه‌گیری می‌کنند به کار می‌رود (بازرگان و همکاران، ۱۳۸۲). نتایج محاسبه ضریب آلفای کرونباخ که در جدول شماره (۵) ارائه شده است بیانگر اعتبار بالای پرسشنامه برای کلیه فرضیه‌های تحقیق می‌باشد.

1 -One way Anova
2 - Pearson correlation

جدول ۵. نتایج تحلیل پایایی متغیرهای تحقیق

متغیر	تعداد	ضریب پایایی
اعتماد	۶	۰/۸۷
هنجار	۴	۰/۸۱
شبکه	۵	۰/۷۵

منبع: یافته‌های تحقیق

فرضیه‌های تحقیق

فرضیه ۱: بین تعداد دفعات ارتکاب به جرم و میزان سرمایه اجتماعی رابطه معکوس و معناداری وجود دارد؛

فرضیه ۲: بین نوع جرم و میزان سرمایه اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد؛

فرضیه ۳: بین نمره سرمایه اجتماعی به تفکیک شاخص‌های اعتماد، هنجار و انسجام اجتماعی شبکه رابطه معناداری وجود دارد.

آزمون فرضیات

فرضیه ۱: بین تعداد دفعات ارتکاب به جرم و میزان سرمایه اجتماعی رابطه معکوس و معناداری وجود دارد.

جدول ۶. ضریب همبستگی تعداد دفعات ارتکاب به جرم با میزان سرمایه اجتماعی

تعداد ارتکاب به		میزان سرمایه اجتماعی	
جرم			
۰/۷۲-	۱/۰۰۰	ضریب همبستگی	میزان سرمایه اجتماعی اسپیرمن
۰/۰۰۰	۰	سطح معناداری (دو دامنه)	
۱۱۵	۱۱۵	تعداد	
۱/۰۰۰	۰/۷۲-	ضریب همبستگی	تعداد ارتکاب به جرم
۰	۰/۰۰۰	سطح معناداری (دو دامنه)	
۱۱۵	۱۱۵	تعداد	

منبع: یافته‌های تحقیق

همان‌طور که براساس اطلاعات جدول شماره (۶) مشاهده می‌شود ضریب همبستگی محاسبه شده جهت آزمون فرضیه اول ۰.۷۲- به دست آمده است که نشان دهنده رابطه معکوس دو متغیر جرم و سرمایه اجتماعی است و در سطح اطمینان ۹۵ درصد را تصدیق می‌کند. بر این اساس می‌توان گفت: با افزایش تعداد دفعات ارتکاب به جرم، میزان سرمایه اجتماعی مجرمان کاهش می‌یابد. یعنی رابطه معکوسی میان جرم و سرمایه اجتماعی وجود دارد. جرم بیشتر همراه با سرمایه اجتماعی کمتر است. به بیان دیگر جرم بیشتر انعکاسی از سرمایه اجتماعی کمتر در بین زندانیان تحت بررسی است که این یافته منطبق با دیدگاه فوکویاما در مورد سرمایه اجتماعی از منظر انحراف‌های اجتماعی است.

فرضیه ۲: بین نوع جرم و میزان سرمایه اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد. قبل از انجام آزمون فرضیه دوم ابتدا به اندازه‌گیری مقدار سرمایه اجتماعی در گروه‌های مختلف جرم سرقت، مواد مخدر و قتل می‌پردازیم. پس از استخراج اطلاعات مجرمان و جمع جبری آن براساس روش ارائه شده در قسمت چهارم میانگین مقدار سرمایه اجتماعی برای گروه‌های مختلف به شرح زیر به دست آمد.

جدول ۷. میانگین اندازه سرمایه اجتماعی در گروه‌های مختلف جرم

مقدار شاخص	گروه جرم
۶۱/۵۹	سرقت
۵۹/۶۷	مواد مخدر
۶۶	قتل

منبع: یافته‌های محقق

مقایسه مقدار میانگین سرمایه اجتماعی در گروه‌های جرم شامل: سرقت، مواد مخدر و قتل نشان می‌دهد اندازه آن در جرم قتل بالاترین مقدار و در جرم مواد مخدر کمترین می‌باشد. گرچه از این جهت تفاوت‌هایی بین انواع جرم وجود دارد اما مقایسه ارقام به دست آمده در جدول شماره (۷) با متوسط مقدار سرمایه اجتماعی یعنی ۹۹ که از طریق تکمیل پرسشنامه توسط هر مجرم قابل حصول است بیانگر آن است که اندازه سرمایه

اجتماعی در بین گروه‌های مختلف جرم کمتر از متوسط بوده بنابراین در وضعیت مطلوبی قرار ندارد. حال با توجه به اثر مثبت سرمایه اجتماعی در کاهش نرخ جرم می‌توان اظهار داشت: چنانچه میل مشارکت و عضویت در انجمن‌ها، شبکه‌ها، حسن همکاری و همیاری و اعتماد در میان مجرمان تقویت گردد انگیزه ارتکاب جرم در جامعه کاهش می‌یابد که این مسئله می‌تواند به افزایش سطح رفاه اجتماعی و کاهش هزینه‌های کنترل جرم و نگهداری مجرمان در جامعه منتج گردد.

در مرحله بعدی از تحلیل واریانس یک‌طرفه به شرح جدول شماره (۸) جهت آزمون رابطه میان نوع جرم و مقدار سرمایه اجتماعی استفاده شده است.

جدول ۸. تحلیل واریانس یک‌طرفه

مؤلفه‌ها	سرمایه اجتماعی	جمع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	مقدار آزمون	آماره سطح معناداری
اعتماد	بین گروه‌ها	۱۵۳۶/۳۸۸	۳	۵۱۲/۱۲۹	۱/۲۴۳	۰/۲۴۱
	در گروه‌ها	۴۲۴۳۷/۸۵۵	۱۰۳	۴۱۲/۰۱۸		
	جمع	۴۳۹۷۴/۲۴۳	۱۰۶			

منبع: یافته‌های تحقیق

همان‌طور که ملاحظه می‌گردد p-value آزمون فرضیه دوم بیشتر از ۰/۰۵ به دست آمده که به این ترتیب می‌توان گفت: اختلاف معناداری میان سرمایه گروه‌های مختلف جرم وجود ندارد به بیان دیگر پایین بودن سطح سرمایه اجتماعی در بین مجرمان عمومی است و کمتر مجرمی را می‌توان مشاهده نمود که از مقدار سرمایه اجتماعی بالایی برخوردار باشد. بر این اساس در تقویت شاخص‌های سرمایه اجتماعی میان مجرمان باید از سیاست‌های همگانی که مسئله مجرمان بالقوه را پوشش دهد استفاده نمود.

فرضیه ۳: بین نمره سرمایه اجتماعی به تفکیک شاخص‌های اعتماد، هنجار و شبکه اختلاف معناداری وجود دارد.

در این فرضیه به دنبال آزمون این مسئله هستیم که آیا میان میزان سرمایه اجتماعی به تفکیک شاخص‌های اعتماد، هنجار و انسجام اجتماعی شبکه تفاوت معنی‌داری وجود دارد و یا خیر. قبل از آزمون میزان سرمایه اجتماعی به تفکیک سه شاخص تحت بررسی را در سه گروه مجرمان مواد مخدر، سرقت و قتل بررسی کنیم؛ همان‌طور که نتایج به دست آمده از جداول قبلی (۱)، (۲) و (۳) نشان می‌دهند به لحاظ میانگین سه شاخص اعتماد، هنجار و شبکه در هر یک از گروه‌های جرم با متوسط میزان هر یک از شاخص‌ها در مجموعه نمونه آماری تفاوت‌هایی وجود دارد. وجه اشتراک تمامی نمودارها این است که مجرمان دستگیر شده به دلیل توزیع، مصرف و فروش مواد مخدر از لحاظ متوسط شاخص‌های معرف سرمایه اجتماعی در وضعیت بدتری نسبت به دیگر مجرمان قرار دارند. جدول (۹) نتایج تحلیل واریانس یک طرفه را جهت آزمون فرضیه سوم نشان می‌دهد، همان‌طور که ملاحظه می‌گردد.

جدول ۹. تحلیل واریانس یک طرفه

مؤلفه‌ها	سرمایه اجتماعی	جمع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	مقدار آزمون	آماره سطح معنای
اعتماد	بین گروه‌ها	۰/۶۶۸	۳	۰/۲۲۳	۰/۱۳۵	۰/۹۳۹
	در گروه‌ها	۱۶۶/۲۰۱	۱۰۱	۱/۶۴۶		
	جمع	۱۶۶/۸۶۹	۱۰۴			
هنجار	بین گروه‌ها	۱۰/۰۰۸	۳	۳/۳۳۶	۱/۲۳۶	۰/۳۰۱
	در گروه‌ها	۲۷۲/۶۰۹	۱۰۱	۲/۶۹۹		
	جمع	۲۸۲/۶۱۶	۱۰۶			
شبکه	بین گروه‌ها	۲/۵۴۷	۳	۰/۸۴۹	۰/۲۶۹	۰/۸۴۸
	در گروه‌ها	۳۱۸/۶۸۰	۱۰۱	۳/۱۵۵		
	جمع	۳۲۱/۲۲۸	۱۰۴			

p-value هر یک از مؤلفه‌های اعتماد، هنجار و شبکه بزرگ‌تر از ۰/۰۵ به دست آمده است که براساس آن می‌توان گفت: در گروه‌های مختلف جرم اختلاف معنی‌داری میان اندازه شاخص‌های اعتماد، هنجار و شبکه وجود ندارد. در واقع از لحاظ مقدار شاخص‌های

معرف سرمایه اجتماعی میان مجرمان گروه‌های مواد مخدر، سرقت و قتل همگرایی وجود داشته و از این جهت همگی در یک وضعیت می‌باشند. این وضعیت براساس آنچه در مقدمه آزمون فرضیه دوم مطرح شد مطلوب نیست.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

سرمایه اجتماعی یکی از متغیرهای پیش برنده اجتماعی در تحقق اهداف اقتصادی و اجتماعی جامعه به شمار می‌رود. سرمایه اجتماعی بر اهمیت روابط اجتماعی و هنجارهای مشترک رفاه اجتماعی و کارآمدی اقتصادی تأکید دارد و در این زمینه تعاریف مختلفی از آن ارائه شده است. فوکویاما سرمایه اجتماعی را با تکیه بر انحراف‌های اجتماعی مانند جرم و جنایت، مصرف مواد مخدر، فروپاشی خانواده، خودکشی، طرح دعوی و دادخواهی اندازه‌گیری کرده است و معتقد است: این عوامل به طور بالفعل بازتاب «نبود سرمایه اجتماعی» خواهند بود. فقدان سرمایه اجتماعی موجب تزلزل کیفیت روابط اجتماعی حاکم بر جامعه می‌شود و انجام روابط و معاملات خارج از قواعد مرسوم توسط افراد را تحریک می‌کند که این مسئله می‌تواند منجر به رشد ناهنجاری‌های اجتماعی مانند قانون‌گریزی و ارتکاب اعمال مجرمانه شود. وقوع جرم هزینه‌های اجتماعی و اقتصادی اداره جامعه را افزایش می‌دهد که از این جهت بررسی رابطه میان سرمایه اجتماعی و جرم ضرورت می‌یابد. در این راستا در مقاله حاضر با استفاده از روش تحقیق پیمایشی موضوع سرمایه اجتماعی با تکیه بر سه شاخص معرف آن یعنی اعتماد، هنجار و شبکه در بین مجرمان نمونه بررسی شد و در این راه از ابزارهای آماری شامل میانگین، ضریب همبستگی، آماره t و تحلیل واریانس یک‌طرفه استفاده گردید. نتایج حاصل از تحقیق نشان می‌دهد: مجرمان زندانی از لحاظ شاخص سرمایه اجتماعی در وضعیت مطلوبی قرار ندارند به طوری که میزان آن برای مجرمان مواد مخدر، سرقت و قتل به ترتیب ۶۱/۵۹، ۶۷/۵۹ و ۶۶/۶۱ به دست آمده است که این میزان کمتر از متوسط سرمایه اجتماعی قابل حصول است، از سوی دیگر اختلاف معناداری از شاخص‌های معرف سرمایه اجتماعی میان مجرمان وجود ندارد که از این جهت می‌توان ادعا کرد: پایین بودن سطح سرمایه اجتماعی میان مجرمان از

لحاظ تمامی شاخص های تحت بررسی شامل اعتماد (اعتماد به خانواده، اقوام، دوستان، همسایگان و نهادهای دوستی)، هنجار (رضایت از زندگی، توجه به مشکلات دیگران، ارزش قایل شدن جامعه برای آنها، حسن خیرخواهی، حسن مفید بودن در جامعه، میزان همکاری با مسئولان، احساس تکلیف فرد در مواجهه با مشکلات اجتماعی) و شبکه (میزان مشارکت در مراسم های جمعی و تفریحات دسته جمعی) در نمونه تحت بررسی تصدیق می شود. حال با توجه به این که از یک طرف سرمایه اجتماعی به عنوان یکی از عوامل مؤثر در رشد استعدادها و خلاقیت های افراد است و از طرف دیگر مجرمان با خطر بالقوه روی آوردن به مظاهر جرم پس از زندان مواجه هستند لازم است تا از راهکارهایی جهت تقویت عنصر سرمایه اجتماعی میان زندانیان استفاده گردد. از جمله این برنامه ها به ارتقای سطح آموزش رسمی و غیر رسمی میان زندانیان، ایجاد و تقویت تشکل های اجتماعی و اقتصادی میان مجرمان، گسترش مشارکت های سازمان یافته مانند: مراسم مذهبی در زندان، تخصیص منابع لازم جهت شکل گیری انجمن ها و تشکل های فرهنگی مذهبی میان زندانیان می توان اشاره نمود. با تقویت سرمایه اجتماعی روابط اجتماعی مطلوب میان زندانیان ارتقای می یابد که در نتیجه آن انگیزه ارتکاب جرم کاهش خواهد یافت.

از دیگر نتایج این مقاله تأیید رابطه معکوس میان تعداد دفعات ارتکاب جرم و مقدار سرمایه اجتماعی است. در بررسی این ارتباط ضریب همبستگی (-0.72) به دست آمده است که بیانگر ارتباط معکوس آنها در سطح معنی داری ۵ درصد است. یعنی هرچه تعداد دفعات ارتکاب جرم در نمونه تحت بررسی بیشتر باشد (بالا تر بودن انگیزه ارتکاب جرم) سرمایه اجتماعی کمتر است. این یافته، دیدگاه فوکویاما را در بیان ارتباط معکوس میان جرم و سرمایه اجتماعی تصدیق می کند. یکی از عواملی که تعداد دفعات جرم در جامعه را کاهش می دهد، افزایش هزینه ارتکاب جرم مانند اقدامات تریبی بازدارنده یا مجازات های مالی است که از طریق نظام سیاست گذاری باید به آن توجه شود. این اقدام موجب تقویت سرمایه اجتماعی و منافع اقتصادی برای جامعه خواهد شد.

منابع فارسی

- پورموسوی، فتح الله. (۱۳۸۱). جامعه مدنی و سرمایه اجتماعی، مجله راهبرد، شماره ۲۶، زمستان ۱۳۸۱.
- پورجعفر، محمدرضا، فاطمه رضایی فر، علی اکبر تقوایی. (۱۳۸۹). فضاهای قابل دفاع به عنوان سرمایه ای اجتماعی در کاهش میزان جرم‌های شهری و ارتقای امنیت محیطی (با توجه به شهرهای سنتی ایران)، دانش نامه علوم اجتماعی، شماره ۳، بهار.
- تقی لو، فرامرز. (۱۳۸۵). بررسی رابطه سرمایه اجتماعی با امنیت اجتماعی، فصلنامه مطالعات راهبردی، شماره ۳۲، تابستان ۱۳۸۵، ۲۵۸-۲۳۹.
- چلبی، مسعود، محمد مبارکی. (۱۳۸۴). تحلیل رابطه سرمایه اجتماعی و جرم در سطوح خرد و کلان، فصلنامه جامعه شناسی ایران، شماره ۱۰، تابستان ۱۳۸۴، ۴۴-۳.
- حسینی، حسین، زهرا علمی، محمود شارع پور. (۱۳۸۶). رتبه بندی سرمایه اجتماعی در مراکز استان‌ها، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال هفتم، شماره ۲۶.
- دانشگر، احمد. (۱۳۸۸). فرهنگ فارسی نوین، انتشارات حافظ نوین.
- رنانی، محسن. (۱۳۸۱). سقوط سرمایه اجتماعی، نشریه آفتاب، شماره ۱۶.
- طاهری، حمید. (۱۳۸۲). بررسی عملکرد شوراهای روستایی با تأکید بر نقش سرمایه اجتماعی؛ روستاهای بخش مرکزی استان قم، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران.
- علیوردی نیا، اکبر، محمود شارع پور، مهدی ورمزیار. (۱۳۸۷). سرمایه اجتماعی خانواده و بزهکاری، زن در توسعه و سیاست (پژوهش زنان)، شماره ۲۱، تابستان.
- فرهنگ فارسی نوین، احمد دانشگر، انتشارات حافظ نوین، ۱۳۸۸.
- فیروزآبادی، احمد، ایمانی جاجرمی، حسین. (۱۳۸۵). سرمایه اجتماعی و توسعه اقتصادی-اجتماعی کلان شهر تهران. فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال ششم، شماره ۲۶.
- قاسمی، وحید، اسماعیلی، رضا، رفیعی، کامران. (۱۳۸۵). سطح بندی سرمایه اجتماعی در شهرستان‌های استان اصفهان، فصلنامه رفاه اجتماعی، شماره ۲۳.
- کلدی، علیرضا، انحراف، جرم و پیشگیری، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال ۲ شماره ۳.
- محمد نسل، غلامرضا. (۱۳۸۷). امنیت انسانی، پلیس و پیشگیری از جرم. مجموعه مقاله‌های همایش بین المللی امنیت انسانی در غرب آسیا، ۱۳۸۷.

موسوی، میرطاهر. (۱۳۸۵). مشارکت اجتماعی یکی از مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال ششم، شماره ۲۳.

نجفی ابرند آبادی، علی حسین. (۱۳۸۸). درآمدی به جنبه‌های مختلف سیاست جنایی در قبال مواد مخدر، مجموعه مقالات همایش بین‌المللی علمی کاربردی جنبه‌های مختلف سیاست جنایی.

وردی نیا، اکبر، شارع‌پور، محمود، مهدی، ورمزیار. (۱۳۸۷). سرمایه اجتماعی خانواده و بزهکاری، زن در توسعه و سیاست (پژوهش زنان)، شماره ۶ - ۱۳۲ - ۱۰۷.

منابع لاتین

- Browning, Christopher R., Dietz, Robert & Feinderg, Seth L., 2000. *Negative Social Capital and Urban Crime: A Negotiated Coexistence perspective*. Ural working paper NO. 00-07 at the Ohio state university: 1-59, <http://www.urail.ohio-state.edu>.
- Bursik, Robert J., JR., 1988. *Social Disorganization and Theories of Crime and Delinquency: problems and prospects*. *Criminology*, Volume 26, Number 4: 519-551.
- Cloward R.A and Ohlin L. (1960) *Delinquency and Opportunity* New York: Free press.
- EKblom, Paul (2000), *future crime prevention-a mindset kit for the seriously foresighted*, policing and reducing crime unit; home office, London, U.K. obtained from: www.crimereduction.gov.uk
- Hirschi T (1986) *On the Compatibility of Rational Choice and Social Control Theories of Crime*, in D.B Cornish and R.V Clark, eds., *The Reasoning Criminal* Rational Choice: perspectives on Offending, New York: Springer-Verlag.
- Lederman, Daniel, Loayza, Norman and Marria, Menendez Ana., 1999. *Violent crime: Does Social Capital Matter?*: 1-43, <http://www.rose-net.com>.
- Mednik S.A et al. (1974). *Genetics Environment and psychopathology*, New York: North Holland.
- Merton R.K (1957) *social structure*, New York: Free press. Shaw C.R and Mackay H.D (1942) *juvenile Delinquency and Urban Areas*.
- Paxton, Pamela., 2002. *Social Capital and Democracy: an Interdependent Relationship*-*American sociological review*, Vol.67 (April: 254-277).
- Saegert, Susan., Winkel, Gary and Swartz, Charles., (2002). *Social Capital and Crime in New York City's Low-Income Housing*. *Housing policy Debate*, Volume 13, Issue 1: 189-226.
- Sampson, Robert J., Groves, W. Byron., (1989). *Community Structure and Crime: Testing Social-Disorganization Theory*. *American Journal of sociology*: 774-801.
- Shaw C.R and Mackay H.D (1942) *juvenile Delinquency and Urban Areas*.
- Yamamura, Eiji, Formal and informal deterrents of crime in Japan: Roles of police and social capital revisited. *Journal of Socio-Economics*, Volume 38, Issue 4, August 2009, Pages 611-621.